

Forza Media

Jan Vermeersch

Stafmedewerker SIES (SEVI)

Het is bijzonder verleidelijk de overwinning van Berlusconi bij de Italiaanse parlementsverkiezingen voor te stellen als het produkt van een gigantische manipulatie door de media. Alle elementen voor een dergelijke verklaring zijn aanwezig. Berlusconi bezit een media-imperium, heeft dat imperium ten dienste gesteld van zijn politieke ambities en schroomt niet om zakelijke en politieke belangen te vermengen. Op die manier kon het vel worden gered van een deel van de traditionele elite en kon worden aangetoond aan andere elites in Europa hoe afhankelijk politici wel zijn geworden van de media. De Italiaanse verkiezingsuitslag nodigde uit tot de conclusie dat zonder een (open of stilzwijgend) bondgenootschap met de media geen verkiezing meer (door links?) kan worden gewonnen.

Die conclusie is overigens niet nieuw. In de Verenigde Staten, Groot-Brittannië en, in meerdere of mindere mate in elk Westeupees land, spelen de media een steeds grotere rol in de moderne politiek. Het feit dat de 'politicus' Berlusconi zelf een media-imperium beheert is extreem onzindelijk, maar doet niets af aan de algemene vaststelling: overall bedienen politici zich van *moderne communicatietechnieken* en wordt de rechtse zaak door soms bijzonder agressieve media gediend. Daarover schreef Els Witte in het aprilnummer van *Muziek en Woord* dat de "commerciële marketing-visie op het politieke 'produkt' gaat domineren ...en dat het politieke bedrijf d.m.v sterk doorgedreven personalisering en individualisering en o.i.v. performance-technieken steeds verder afglijdt in de richting van depolitisering".

Het verloop van de Italiaanse kiescampagne heeft de observaties van Els Witte alleen maar bevestigd. Kandidaten van Forza Italia werden geselecteerd op hun 'simpele' en mediagenieke presentatie door het kruim van de reclamebu-

reus. Inhoudelijke debatten werden door Berlusconi steevast afgewezen en geteleviseerde verkiezingsbijeekomsten werden gereduceerd tot perfect geregisseerde aangelegenheden. Nogmaals, naar Amerikaanse normen leek het niet veel nieuws, maar in Europa - waar politiek tot dusver meer een zaak is gebleven van gestructureerde politieke partijen dan van gepersonaliseerde campagnes - gooide het 'produkt' Berlusconi hoge ogen.

Berlusconi is natuurlijk geen nieuw produkt. Berlusconi is groot geworden onder het vorige regime en dankzij de laksheid en de collaboratie van de representanten - bankiers en politici - van het vorige regime. Hij is door de mazen van het (corruptie)net geglipt en slaagde erin om op 27 maart 1994 niet met de 'corrupte' traditionele politiek te worden geassocieerd. Daar hoeft men geen verheven verklaringen achter te zoeken. De meest banale verklaring is dat al wie in het noorden in de voorbije dertig jaar aanzienlijk wat geld en rijkdom heeft verzameld - zeg maar een naar stabiliteit hunkerende grote middenklasse - voor de anti-staat- en anti-belastingretoriek van Berlusconi heeft gestemd (en minder, zo bleek, voor een *onberekenbare schreeuwlelijk* als Bossi). Zij die vroeger voor de christen-democraten stemden, kozen thans - in grote meerderheid - voor Berlusconi. Een andere, meer neutrale verklaring is dat veel modale Italianen de psychologische behoefte voelden om te geloven in de aangename, 'softe' illusie die rond Berlusconi werd geschapen. De mythe van de succesrijke zakenman waarvan ook politieke 'wonderen' mogen worden verwacht.

Welke verklaring men ook kiest, de verkiezingsoverwinning van Berlusconi is een significant politiek feit. Misschien een alarmerend feit, aangezien een deel van de kiezers (en een deel van de bourgeoisie) ervoor zorgde dat de

neofascisten werden 'geaccrediteerd'; ongetwijfeld ook een nieuw feit dat vragen oproept over het karakter van de 'tele-democratie' en de (gereduceerde rol en) plaats van politieke partijen in een dergelijke democratie. Immers, wie in drie maanden tijd premier kan worden, zonder politieke partij die naam waardig en met het voornemen de grondwet en 's lands instellingen te veranderen, moet in de gaten worden gehouden.

Om met dat laatste te beginnen. Ook na de overwinning van Berlusconi blijft politiek een vak. Het politieke ambacht is van een andere aard dan de kunst van het ondernemen. Politiek functioneert in principe volgens andere (meer democratische) normen van bedrijfsvoering en dient bijgevolg gescheiden te blijven van economische en commerciële belangen en sferen. Dat is het eerste waar men Berlusconi op moet aanspreken, te weten het (af)scheiden van zijn zakelijk vermogen, een nieuwe mediawet en de zorg om de representatieve instellingen van de democratie. Bij dat laatste horen ook politieke partijen. Hoe politiek zonder partijen kan functioneren én daarbij niet afhankelijk wordt van corporatistische (deel)belangen of kwakzalvers, moet immers nog worden bewezen. Uitkijken dus of Forza Italia - thans een verzameling van duizenden clubs - zich tot een heuse politieke partij gaat omvormen, dan wel of het een losse kiesvereniging zal blijven.

Het gaat daarbij niet alleen om de 'autonomie van de politieke sfeer'. Politiek is een ambacht dat via de leerschool van consensus en compromis kan worden (aan)geleerd. Berlusconi heeft dat overigens al gemerkt. Bij een van zijn eerste 'optredens' in het parlement zei de kandidaat-premier dat hij in de voorbije twintig jaar op één dag nog nooit zo weinig had gedaan. Berlusconi zal dus moeten ondervinden en - hopelijk - leren dat democratie een 'deliberatieve' zaak is, die tijd en argumentatie kost en niet met een lasershow kan worden bedreven. Pas dan zal Berlusconi het bewijs hebben geleverd een verstandig politicus te zijn en geen rechtse populist.

De andere vraag spreekt vooral de linkerkzijde aan. Het succes van Berlusconi doet immers de vraag rijzen of de 'tele-democratie' sowieso geen heilloze weg is voor de linkerkzijde. Links in Italië

heeft veertig jaar lang gewacht op de begrafenis van de Democrazia Christiana. Nu blijkt dat haar potentieel aan organisatie, militantisme en rationaliteit niet is opgewassen tegen de geldmuur (en het populisme) van de media. Bovendien zou het kunnen, zoals Will Hutton in *The Guardian* opmerkte, dat voortaan ook in andere landen het verschil tussen winst en verlies door agressieve (rechtse) media kan worden gemaakt. In dat opzicht heeft Berlusconi ongetwijfeld inspirerend gewerkt voor andere liberaal-conservatieve leiders - zoals Major - die de hete adem van de linkse oppositie in de nek voelen.

Het debat over de relatie tussen de moderne media en het politiek systeem heeft na de Italiaanse verkiezingen weer voedsel gekregen. Het opduiken van een nieuwe generatie populistten in de Westeuropese politiek is daar uiteraard niet vreemd aan. Een fenomeen als Berlusconi doet sommigen ter linkerkzijde teruggrijpen naar de vertrouwde samenzweerdige theorieën over de media, de even vertrouwde klachten over de oppervlakkigheid van die media en/of de gebrekkelijke beroepsethiek van een nieuwe generatie journalisten. Veel van wat daarbij wordt geoperd, is zonder meer waar. Maar of de linkerkzijde daar ook veel mee opschiet, is een andere zaak.

De Franse historicus en socioloog Pierre Rosanvallon, die op het einde van de jaren zeventig reeds een opmerkelijk boekje over *L'Histoire de l'idée de marché* heeft geschreven, waarschuwde nog in december vorig jaar tegen ongenueanceerde opvattingen inzake de media. Het uitgangspunt van zijn redenering (in *Le Monde*) was dat de doorbraak van de media in de politieke communicatie onvermijdelijk is in onze technologische en individualiserende cultuur. Dat daar belangrijke gevaren aan verbonden zijn, ontkent Rosanvallon niet. Hij stipt echter ook aan dat de media een positieve rol (kunnen) spelen in het 'deliberatieve', opinievormende proces van de politieke democratie; én hij wijst er ook op dat de gebreken van de moderne media niet zelden ook de gebreken van onze democratie weerspiegelen.

Er bestaat geen democratie zonder media. Zoals ook politiek zonder televisie niet denkbaar is. Gevaarlijk wordt het pas, volgens Rosanvallon,

wanneer de illusie rijpt dat de media de plaats kunnen innemen van (de instellingen van de) democratie. "Il y a, en effet, une sorte d'utopie dangereuse dans le fait que les médias, surtout audiovisuels, en viennent presque aujourd'hui à se penser comme les vraies représentants du peuple. A la limite, les médias rêvent même de produire de la décision politique ou judiciaire". Met andere woorden: de vierde macht (de pers) moet haar werk kunnen doen, zonder dat daarbij echter afbreuk wordt gedaan aan de waarde en de prerogatieven van de andere machten. De uitvoerende macht, de wetgevende macht en de rechterlijke macht, die de essentie van de representatieve democratie uitmaken, moeten volgens Rosanvallon hun (autonome) rol ten volle kunnen spelen, zoniet wordt de essentie van het democratische proces zelf aangetast. Overigens gelooft Rosanvallon niet dat de moderne communicatiemiddelen de overgang van een representatieve democratie naar een zogenaamd directe democratie (of 'referendum-democratie') mogelijk kunnen maken. Democratie is niet alleen een techniek maar ook een cultuur, een duurzaam proces van tegensprekelijke discussie, inhoudelijke profilering en intellectuele diepgang. Een dergelijk debat over samenlevingsproblemen kan eventueel ook baat vinden bij de idee van het referendum. De historicus wijst er daarbij op dat sommige argumenten die thans tegen de idee van het referendum worden aangereikt destijds ook tegen de invoering van het algemeen stem-

recht werden gebruikt.

De opvattingen van Rosanvallon lijken ons het signaleren waard. Niemand kan zo gek zijn zich tegen de moderne communicatiemiddelen op zich te keren. Niemand kan ook verhinderen dat de media in toenemende mate naar de noden, de stemmingen en de emoties van de kiezers peilen. In dat spanningsveld tussen media en democratie speelt zich een economisch én een politiek gevecht af. Links vecht op dat terrein met ongelijke middelen, maar dat was in het verleden op andere domeinen evenzeer het geval. In essentie gaat het om een typisch sociaal-democratisch gevecht, met name het steeds verder verleggen van de grenzen van de democratie én het vernieuwen van het democratische proces. Terzake impliceert dat strijd voor strictere regels inzake anti-trustvorming en persmonopolies, beperking van de verkiezingsuitgaven, scheiding van politieke mandaten en economische belangen, een fatsoenlijk functionerende overheid én de bereidheid om bredere lagen van de bevolking bij elk maatschappelijk debat te blijven betrekken.

Blijft echter de vraag, die niet door Rosanvallon wordt beantwoord, hoe gevaarlijk populistten met geld, commerciële belangen en een voorliefde voor de directe democratie kunnen zijn in bepaalde (extreme) situaties. Het is de vraag naar het karakter van het moderne populisme. Kortom, stof voor een ander debat.